

ўстойлівых параўнаннях становяцца разнастайныя рэчы і рэчывы, прадукты харчавання, прадстаўнікі жывёльнага і расліннага свету, аб'екты і з'явы прыроды, цёмныя і светлыя інтэрвалы сутак, міфічныя істоты і нават людзі пэўных прафесій.

Літаратура

1. Абрагімовіч, М. Чорны: з гісторыі слоў / М. Абрагімовіч // Роднае слова. – 2013. – № 9. – С. 32–33.
2. Бирих, А. К. Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник / А. К. Бирих, В. М. Мокиенко, Л. И. Степанова. – СПб.: Фолио-Пресс; СПбГУ, 1998. – 704 с.
3. Выслоўі / АН БССР, Ін-т мастацтвазн., этнагр. і фалькл.; рэдкал.: В. К. Бандарчык і інш.; рэд. тома А. С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979. – 518 с.
4. Лепешаў, І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы: у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мінск: БелЭн, 1993. – 2 т.
5. Лепешаў, І. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск: БелЭн, 2004. – 448 с.
6. Міфалогія беларусаў: Энцыкл. слоўнік / склад. І. Клімовіч, В. Аўтушка; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. – Мінск: Беларус, 2011. – 607 с.
7. Петров, А. Древо жизни. Постигание гармонии. Сфера луны / А. Петров. – М.: Культура, 2011. – 384 с.
8. *Похлебкин, В. В. История водки / В. В. Похлебкин. – М.: Центрполиграф, 2005. – 160 с.*
9. Славянские древности: Этнолингвистический словарь: в 5-ти томах / Под ред. Н. И. Толстого. – М.: Международные отношения, 1995 – 2012. – Т. 2. – 1999. – 697 с.
10. Слоўнік беларускіх народных параўнанняў / НАН Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Т. В. Валодзіна, Л. М. Салавей; навук. рэд. В. М. Макіенка. – Мінск: Беларус. навука, 2011. – 482 с.
11. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / Пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. – 4-е выд. – Мінск: БелЭн, 2005. – 784 с.

Г. Д. Садоўская,

студэнтка філалагічнага факультэта БДУ

Аксіялагічны статус сям'і і шлюбу ў італьянскай і беларускай парэміялогіі

Парэміялагічныя выразы па сваёй прыродзе з'яўляюцца своеасаблівымі адзінствамі моўнай формы і заключанага ў ёй маральна-утылітарнага зместу. Маральныя і ўтылітарныя нормы і ацэнкі пэўнай з'явы або сферы адносінаў, рэпрэзентаваныя ў парэміях, могуць як супадаць, так і дыяметральна адрознівацца як унутры адной культурна-

моўнай традыцыі, так і ў розных культурных локусах. У сваёй рабоце мы зрабілі спробу прасачыць аксіялагічны статус сям’і і шлюбу ў італьянскай і беларускай этнакультурах праз аналіз меркаванняў, заключаных у прыказках абедзвюх моў.

Пры класіфікацыі парэмій заяўленай праблематыкі ўслед за многімі даследчыкамі мы выкарыстоўваем паняцце лагема (тэрмін П. В. Часнакова) як логіка-семантычнай адзінкі абагульненага характару, пад якую могуць быць падведзены асобныя групы прыказак. Лагема выступае ў якасці абагульненай зыходнай думкі, якая аб’ядноўвае групы канкрэтных характарыстык і ацэнак асобных культурна значных сэнсаў, выяўленых у парэміялагічным фондзе [Савенкова, цыт па: 8, с. 84].

Так, асноўныя сентэнцыі аб сям’і і шлюбе, прадстаўленыя ў прыказках італьянскай і беларускай моў, мы сфармулявалі ў некалькі асноўных лагем: «лепш быць халастым/незамужняй, чым жанатым/замужняй», «жанатым/замужняй быць лепш, чым халастым/незамужняй», «жанатым/замужняй быць і добра, і дрэнна».

1. Лепш быць халастым/незамужняй, чым жанатым/замужняй

У італьянскім парэмійным фондзе парадзі такога кшталту адрасаваны найперш мужчынам. Прыярытэт халастага статусу ў такіх адзінках грунтуецца на суаднесенасці сямейнага жыцця для мужчыны з пакутамі і няшчасцем, прычым крыніцай бедаў і зла ў такім выпадку, натуральна, выступае найперш жанчына, жонка, радзей – дзеці: *Chi non sa quel che sia malanno e doglie, se non è maritato, prenda moglie* – ‘Хто не ведае, што такое пакуты і няшчасце, калі ён халасты, бярэ сабе жонку’; *Chi ha moglie allato, sta sempre travagliato* – ‘У каго побач жонка, той заўжды змучаны’; *È meglio abitare con le fiere nelle spelonche, che avere in casa una femmina litigiosa* – ‘Лепш жыць з дзікімі звярамі ў пячоры, чым мець сварлівую жонку ў доме’; *Il piacere non ha famiglia, il dolore ha moglie e figlioli* – ‘Адсутнасць сям’і прыносіць задавальненне, наяўнасць жонкі і дзяцей – пакуты’; *Moglie e guai, non mancan mai* – ‘Жонка і бяда, у іх ніколі няма недахопу’; *Chi dice donna, dice danno* – ‘Хто кажа жанчына, кажа ліха’; *La cattiva moglie è una febbre quotidiana* – ‘Дрэнная жонка – штодзённая ліхаманка’; *Non c’è guaio peggiore che avere una cattiva moglie* – ‘Няма большага гора, чым мець дрэнную жонку’.

Да таго ж, жаніцтва звязваецца са стратай свабоды і зняволеннем, а таксама маральна-псіхалагічным ціскам на мужчыну з боку жонкі, што часта перадаецца пераканаўчымі гіпербалізаванымі метафарамамі: *Uomo ammogliato, uccello ingabbiato* – ‘Жанаты мужчына, як птушка ў клетцы’; *Uomo sposato, uomo accalappiato* – ‘Мужчына жаніўся – у сілках апынуўся’; *Uomo sposato è uomo imprigionato* (‘Жанаты мужчына –

вязень’); *Moglie è giogo del tuo paese* – ‘Жонка – ярмо твайго краю’; *Moglie maglio* – ‘Жонка – молат’ і інш.

Зыходзячы з такога ракурсу ўспрымання жонкі і шлюбу, стварэнне сям’і для мужчыны разглядаецца як найгоршая доля і страта розуму: *La maggior doglia di tutte è avere moglie* – ‘Найгоршая доля – мець жонку’; *Chi donna pratica, giudizio perde* – ‘Хто жыве з жанчынай, страчвае розум’. Наступствам такіх стасункаў і ўступлення ў шлюб становяцца расчараванне і раскаянне: *Tutti i peccati mortali son femmine* – ‘Усе смяротныя расчараванні – жанчыны’; *Chi si marita, si pone in cammino per far penitenza* – ‘Хто жэніцца, той робіць крок да раскаяння’.

Відавочна, што такое асэнсаванне жонкі і шлюбу складваецца пры патрыярхальным поглядзе на жанчыну, а фальклорным аўтарам прааналізаваных выразаў найхутчэй з’яўляецца мужчына. І толькі адзінкавыя італьянскія моўныя формулы, якія прэзентуюць першую абазначаную намі лагему, адрасаваны жанчыне: *Meglio zitella che mal maritata* – ‘Лепш быць дзеўкай-векавухай, чым няўдала выйсці замуж’.

Аднак падобныя песімістычныя погляды на шлюб звязаны не толькі з успрыманнем жонкі як крыніцы бедаў, зла і расчараванняў для мужа або з заведама няўдалым замужжам для жанчыны, але і з тым, што пасля жаніцьбы для сужэнцаў пачынаецца новае, больш складанае жыццё з яго штодзённымі бытавымі абавязкамі і цяжкасцямі, а каханне з цягам часу страчваецца і саступае месца прывычцы і ўзаемным прэтэнзіям: *Il matrimonio è la tomba dell’amore* – ‘Шлюб – магіла кахання’; *Moglie e marito: amore finito = Fatti moglie e marito il bene è già finito* – ‘Жонка і муж: каханне скончылася = Пасля вяселля кахання ўжо няма’; *Prima delle nozze rose e fiori e il giorno dopo spine e dolori* – ‘Да вяселля – ружы і кветкі, а пасля вяселля – калючкі і нягоды’; *Primo anno amore e baci, il secondo musi e grugni, il terzo calci e pugni* – ‘Першы год – каханне і пацалункі, другі – крыўды і грымасы, трэці – удары і кулакi’; *Primo mese poesia e canto quel che viene prosa e pianto* – ‘У першы месяц – вершы і песні, а потым – проза і слёзы’; *Le rose sfioriscono e le spine rimangono* – ‘Ружы завянуць, а калючкі застануцца’; *Chi si sposa innamorato muore arrabbiato* – ‘Хто жэніцца закаханым, памірае раззлаваным’; *Il matrimonio comincia nel nome di Dio e finisce nel nome del Diavolo* – ‘Шлюб пачынаецца ў імя Госпада, а заканчваецца ў імя д’ябла’. У сувязі з чым утварыўся і беларускі выраз: *Не хваліся замужаствам трэцяга дня, а хваліся замужаствам трэцяга года*.

У беларускім парэмічным фондзе таксама вылучана нямала выказванняў, якія сваім зместам перадаюць перакананні аб непажаданасці шлюбу як для мужчыны, так і для жанчыны: *На ліха ты*

ажаніўся, лепей бы навесіўся; На чорта ты ажаніўся, лепш бы ўжо ўдавіўся; Лепей у дзеўках сівець, чым замужам паршывець (марнець); Лепей дома на саломе, чым замужам на падушках.

Меркаванні такога кшталту беларусы звязваюць з тым, што жаніцьба суправаджалася сур'ёзнымі пераменамі ў жыцці маладых і іх бацькоў, і гэта для дзяўчыны і юнака не толькі пераход з аднаго фізічнага і сацыяльнага статусу ў іншы, што само па сабе звязана з немалой колькасцю перажыванняў і новых абавязкаў, але зачастую і ўнутраныя, якасныя змены ў іх характарах і мадэлях паводзін.

Прыказкі адлюстроўваюць, што перамены гэтыя адбываліся зачастую не ў лепшы бок як для дзяўчат (*Замуж выйдзеш – бабай будзеш, усе прыпевачкі забудзеш; Замуж пайсці – трэба знаць: позна легчы, рана ўстаць; Як я была ў баценька, то я была чубаценька, дасталася да свякрухі, то аб'елі чубок мухі; Пела, як бацькаў хлеб ела, а як мужыкоў, то і голас не такоў*), так і для хлопцаў (*Як не жаніўся, то і не журыўся; Ажаніўся – зажурыўся; Ажаніўся і як за хмару закаціўся; Знаці, ой, знаці, што ён жанаты: скурчыўся, згорбіўся, як пёс кудлаты; Мужчына жанаты ўсё роўна, як гладыш шчарбаты*).

Сямейнае жыццё ў адзінках такога парадку асацыюецца з дадатковымі турботамі (*Не меў Саўка клопату, дык жонку ўзяў*), душэўнымі пакутамі (*Жаніцеся, панічы, ды знайце скутку: тры дні вяселля, а цэлы век смутку; На дзень вяселле, а навек мучэнне; Жаніўся на скорую руку – на доўгую муку; Замуж пайсці скора на доўгае гора; Жаніцца – не мёду напіцца; Нежанаты свішча, скача, а жанаты ў кулак плача; Замуж ідзе – песні пяе, а выйшла – слёзкі лле*), непаразуменнямі і сваркамі (*Страчаліся – цалаваліся, а як у адну хату сышліся, дык за чубы ўзяліся*), несвабодай (*Не многа напета, да навек ярмо надзета*).

Натуральна, што і для беларускага мужчыны крыніцай пакутаў выступае злая і сварлівая жонка, баба (*Сварлівая жонка горш, чым каню хамут; Узяў пілку на сваю шыйку; Тфу нежанатаму, бо жанатаму і жонка наплюе, то будзе даволі; Бог стварыў два зла: бабу і казла; Баба з пекла родам; У бабы душы няма*), а для жанчыны – ліхі муж (*Ліхога любіць – сябе губіць; Мужык не мядзведзь, а мяса аб'есць; Сам мужычок з кулачок, а зла як у казла*).

Да таго ж, у халастога мужчыны, натуральна, менш адказнасці, яму не трэба непакоіцца аб матэрыяльным забеспячэнні сям'і: *Адзін Сцяпан – заўсёды пан, а калі і нястача – дзіця не плача; Адна галава не бядна, а калі й бядна, то адна.*

2. Жанатым/замужняй быць лепш, чым халастым/незамужняй

У італьянскіх парэміях, якія рэпрэзентуюць сваім зместам гэтую лагему, мужчына і жанчына, муж і жонка разглядаюцца як пэўнае біпалярнае цэласнае адзінства, складнікі якога паасобку выступаюць як штосьці непаўнавартаснае, што можа перадавацца ў тым ліку і метафарычна: *Tra moglie e marito non mettere il dito* – ‘Паміж жонкай і мужам пальца не кладзі’; *Senza moglie a lato l'uomo non è beato* – ‘Без жонкі пад бокам мужчына не можа быць шчаслівым’; *Uomo senza moglie, è mosca senza capo* – ‘Мужчына без жонкі – муха без галавы’; *Un uomo senza un pezzetto di moglie è come un moscone senza testa e senza piedi* – ‘Мужчына без жонкі, як муха без галавы і без ног’; *Senza pastore non va la pecora* – ‘Без пастуха авечка не ходзіць’).

У выразах гэтага семантычна-дыдактычнага кірунку дом і жонка для мужчыны асэнсоўваюцца натуральнай асновай яго дабрабыту (*Uomo sposato è uomo sistemato* – ‘Мужчына пры жонцы ў парадку’), крыніцай найбольшай радасці і асалоды (*La casa e la moglie si godono più d'ogni altra cosa* – ‘Дом і жонка радуюць больш, чым любая іншая рэч’; *La casa e la moglie sono le cose che più si godono* – ‘Дом і жонка – рэчы, ад якіх атрымліваеш найбольшую асалоду’), прыярытэтнымі складнікамі жыцця (*Casa mia, donna mia, pane e aglio vita mia* – ‘Дом мой, жанчына мая, хлеб і часнок мой – маё жыццё’), высокай каштоўнасцю (*Donna buona vale una corona* – ‘Добрая жонка каштуе кароны’).

Як непарыўнае адзінства муж і жонка прадстаўлены і ў беларускіх парэміях: *Гаспадар і баба – адна рада; Гаспадар і жонка – адна кішонка; Мужык (гаспадар) і жонка – найлепшая сполка; Куды жонка, туды і Хомка; Муж і жана – адна сатана; Без мужа жана ўсягда сірата; Баба без мужыка, як калёсы без каня.*

Пара, сям’я ў выразах гэтай семантычнай групы прызнаецца асновай фізічнага, маральнага і матэрыяльнага дабрабыту чалавека: *Дзякуй за пару: няхай будзе целу паправа; Што два, то не адзін; Адзін і ў кашы няспорны; Адна рука і вузла не завяжа; І воўк дружыны кліча; Што чатыры рукі, то не дзве; Адзін дасуж, да не дуж.* Для мужчыны наяўнасць сям’і з’яўляецца паказчыкам яго сталасці: *Жанаты – чалавек сталы.*

Добры муж для жанчыны – гарант яе фізічнага росквіту і бяспекі, надзейнае апірышча і абаронца: *Тагды дзеўка стала пышна, як замуж выйшла; Пад добрым кустом трава зелянее, за добрым мужам жонка маладзее; За мужыковай спіной, як за сцяной; Як за мужа завалюся, то нічога не баюся; Хоць худ мужычок, да затулле маё: завалюся за яго, не баюся нікаго.*

Добрая жонка для мужчыны – крыніца дабра, натхнення і цеплыні: *Калі баба добра, то ўсё будзе добра; Хто жонку добру мае, той гора не знае; Там і Бог раюе, дзе жонка мужыка шануе; Жончына дабро, што ўзімку цяпло; Добрая жонка цяплей за валёнкі; Не піў бы, не еў бы, да на жонку глядзеў бы; Мая жоначка божая пчолачка.*

Такім чынам, жаніцьба ў абедзвюх культурах разглядаецца як жаданая падзея, асабліва для дзяўчат: іт. *Ogni fidanzata studia per sposata* – ‘Кожная нявеста вучыцца на замужнюю’, гэта значыць, кожная дзяўчына марыць аб замужжы і робіць усё магчымае, каб тое адбылося як мага раней; *Piuttosto che restare una zitella, sposa un vecchietto* – ‘Чым застацца ў векавухах, лепш выйсці замуж за старога’; бел. *Хужа няма кары, як жыць без пары; У дзеўках сівеючы, не будзеш радавацца; Хоць за старца, абы ў дзеўках не астацца; Гора маё чубатае! Ніхто мяне не сватае; Не век дзеўкай дзеваваць, трэба шчасця паспытаць.*

3. Жанатым/замужняй быць і добра, і дрэнна

Цэлы комплекс выказаў народнай ідыяматыкі абедзвюх аналізуемых моў утрымлівае неадназначную інтэрпрэтацыю і ацэнку жаніцьбы і шлюбу, напрыклад: іт. *Chi si marita fa bene, e chi no meglio* – ‘Хто жаніцца, робіць добра, а хто не, яшчэ лепш’; *Il matrimonio è un porto di mare: chi è dentro vuole uscire e chi è fuori vuole entrare* – ‘Шлюб – гэта марскі порт: хто знаходзіцца ўнутры, хоча выйсці, а хто звонку, хоча ўвайсці’; *Le consolazioni di un uomo sono due: quando porta a casa la sposa e quando la portano al cimitero* – ‘У мужчыны дзве радасці: калі ён прыводзіць жонку ў дом і калі яе выносяць на могілкі’; бел. *Ажаніся – кепска, не жаніся – кепска (яшчэ горш); Ох, лепш удвох, а яшчэ лепш таму, хто па аднаму; Каб ажаніцца, даў бы вала, каб разжаніцца, даў бы два; Не пайдзі – людска абгаворанка, а пайдзі – бедна галованька; З ім гора, а без яго ўдвое; З ім гора, а без яго яшчэ горш; Бабы каюцца, а дзеўкі замуж збіраюцца.*

Такое амбівалентнае стаўленне да сітуацыі жаніцьбы цалкам зразумелае, паколькі шлюб нясе з сабой не толькі шчаслівыя і радасныя моманты жыцця, напоўненыя задавальненнем і асалодай, але і моманты непрыемныя, цяжкія і нават пакутлівыя, пра што метафарычна папярэджвае маладых італьянская прыказка: *Il matrimonio è una cesta dove ci son cinquanta vipere e cinquanta anguille* – ‘Шлюб – гэта кош з пяццюдзсяцію гадзюкамі і пяццюдзсяцію вуграмі’. Хоць, верагодна, выраз усё ж раіць таму, хто аказаўся ў шлюбе ў супярэчлівай або складанай сітуацыі, заўважаць і выбіраць лепшае, а не засяроджвацца на дрэнным, падобна да таго, што не трэба валодаць вялікім майстэрствам, каб адрозніць вугра ад гадзюкі, хоць яны і падобныя формай і знешні выглядом. Такім

чынам, парэмія ўсё ж арыентуе маладых на пазітыўныя спадзяванні ад шлюбу, нягледзячы на магчымыя цяжкасці ў сямейным жыцці.

Супярэчлівае стаўленне да шлюбу абумоўлена і амбівалентнай ацэнкай італьянскім мужчынам жанчыны ўвогуле: *Donne e cavalli, nulla di migliore, nulla di peggiore* – ‘Жанчыны і коні: няма нічога лепш і нічога горш’; *Donne e motori gioie e dolori* – ‘Жанчыны і машыны – радасці і засмучэнні’. Шчасціць жа таму, хто знаходзіць сабе добрую жонку: *Chi incontra buona moglie ha gran fortuna* – ‘Хто сустракае добрую жонку, таму вельмі пашанцавала’. І кожны мужчына верыць у сваю ўдачу: *Se v'è in paese una buona moglie, ciascuno crede che sia la sua* – ‘Калі ў паселішчы ёсць хоць адна добрая жонка, кожны верыць, што гэта яго’.

Беларускія выразы таксама сцвярджаюць, што наколькі добра або дрэнна быць жанатым ці замужняй залежыць ад таго, як табе пашанцуе з абраннікам / абранніцай: *Калі гора, нагаруецца, калі добра, накрусуецца; Як добры замуж, дык нажывешся, а як плахі, дык наплачашся; За добрым мужыком чулінда жонка, а за дурным і папоўна раба; За добрым мужам і варона жонка, а за дурным і княгіня загіне; Добрая жонка – вянец, а ліхая – канец; Добрая жонка – дома рай, благая – хоць ты цягу дай; Добрая жонка – вяселле, а ліхая – пагане зэле.*

Прычым з прычыны таго, што жанчыне ў сітуацыі шлюбнага выбару адводзілася ўсяго пасіўная роля чакання сватоў, удача ў шлюбе непрадказальнай была найперш для яе: *Жаніцца не страшна, страшней замуж ісці*. Мужчыну ж народная афарыстыка перасцерагае ад магчымай памылкі і паспешлівасці ў выбары суджанай: *Ажаніцца – не ўпасці: не ўстанеш, не атрасешся; Ажаніцца, як і паміраць, не спяшайся; Жаніцца – не ляніцца; жаніўшыся – не каяцца.*

Носьбітамі абедзвюх культур станоўча ацэньваецца першая шлюбная партыя, кожная наступная – горш: іт. *Primo partito di nozze è ottimo, il secondo mediocre, il terzo cattivo* – ‘Першая партыя замужжа – выдатная, другая – пасрэдная, трэцяя – дрэнная’; *Chi prenda una moglie, merita una corona di pazienza; chi ne prende due, merita una corona di pazzia* – ‘Хто бярэ адну жонку – заслугоўвае вянец цярплінасці; хто бярэ дзвюх жонак – заслугоўвае вянец вар’яцтва’; бел. *Першая жонка ад Бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта; Першую жонку Бог даў, другую сам знайшоў, а трэцюю – чорт прынёс; Першая жонка суджана, другая раджана, а трэцяя ад чорта прынесена; Першая жоначка, як на небе зорачка, а другая жоначка, як у садзе пчолачка, а трэцяя жанішча, як у лесе савішча.*

І ўрэшце, нягледзячы на ўсе магчымыя цяжкасці ў шлюбе, беларусы ацэньваюць яго як неабходнае зло: *Горка рэдзька, ды ядуць, ліха (дрэнна,*

кепска, плоха) замужам, ды ідуць; Цыбулька горка – людзі ядуць, ліхі замуж, дзеўкі йдуць; Водка горка – хлопцы п'юць, замуж кепска – дзеўкі йдуць; Гарэлка горка, ды яе п'юць, замужам нядобра, ды ідуць.

Такім чынам, як у італьянскай, так і ў беларускай парэміялогіі неабходнасць уступлення ў шлюб і стварэння сям'і ацэньваецца вельмі неадназначна. З аднаго боку, жаніцьба – гэта неабходная, а таму жаданая падзея ў жыцці кожнага чалавека, паколькі сям'я ў грамадстве прызнаецца натуральнай асновай фізічнага, маральнага і матэрыяльнага дабрабыту чалавека, а муж і жонка разглядаюцца як непарыўнае адзінства.

У іншых парэміях гучаць перакананні, што варта пазбягаць стварэння сям'і, паколькі шлюб абмяжоўвае асабістую свабоду чалавека, часта прыносіць з сабой нядобрыйя перамены ў характарах і мадэлях паводзін сужэнцаў, выступае крыніцай праблем, цяжкасцей і расчараванняў. У шлюбе знікае каханне і рамантызм адносінаў.

Трэці комплекс прыказак утрымлівае амбівалентную ацэнку шлюбу як складанага і неадназначнага феномена рэчаіснасці, які можа прыносіць як шчасце і асалоду, так і беды і пакуты. І залежыць гэта ад таго, як каму пашанцуе з абраннікам/абранніцай.

Літаратура

1. Аксамітаў, А. С. Прыказкі і прымаўкі: Тлумачальны слоўнік беларускіх прыказак і прымавак з арх., кафедр. збораў, рэд. выд. XIX і XX стст. / А. С. Аксамітаў. – Мінск: Бел. навука, 2002. – 320 с.
2. Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / Склаў Ф. Янкоўскі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – 491 с.
3. Константинова, И. Г. Proverbi italiani e russi / Итальянские пословицы и их русские аналоги / И. Г. Константинова. – СПб.: Каро, 2004. – 368 с.
4. Королева, Т. О женщина! Итальянские и русские пословицы / Т. Королева. – М.: Изд-во МГУ, 2002. – 144 с.
5. Коток, В. А. Разговорный итальянский: итальянско-русский, русско-итальянский словарь пословиц, поговорок, крылатых слов и выражений / В. А. Коток. – М.: АСТ МОСКВА: Восток–Запад, 2008. – 221 с.
6. Ліцвінка, В. Д. Слова міма не ляціць: Беларус. нар. прыказкі і прымаўкі / В. Д. Ліцвінка, Л. А. Царанкоў. – Мінск: Універсітэцкае, 1985. – 149 с.
7. Прыказкі і прымаўкі: у 2 кн. / пад рэд. А. С. Фядосіка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 2. – 1976. – 616 с.
8. Полинченко, Д. Ю. Концепт «язык» в английской паремиологии // Язык, сознание, коммуникация: сб. статей / Отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М.: МАКС Пресс, 2004. – Вып. 26. – С. 83–91.
9. Чесноков, П. В. Основные единицы языка и мышления / П. В. Чесноков; под. ред. В. А. Магина. – Ростов-на-Дону: Ростов. кн. из-во, 1966. – 288 с.
10. Шкраба, І. Р. Крынічнае слова: беларускія прыказкі і прымаўкі / І. Шкраба, Р. Шкраба. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1987. – 286 с.

11. Boggione, V. Dizionario dei proverbi. I proverbi italiani organizzati per temi / V. Boggione, L. Massobrio. – Torino: UTET Libreria, 2007. – 656 p.
12. Lapucci, C. Dizionario dei proverbi italiani / C. Lapucci. – Milano: Mondadori, 2007. – 1854 p.
13. Raccolta di proverbi toscani di Giuseppe Giusti / Pubbl. da G. Capponi. – Firenze: Successori le monnier, 1871. – 248 p.
14. Santoro, C. Proverbi Milanesi / C. Santoro. – Firenze: Giunti, 1993. – 168 p.
15. Schwamenthal, R. Dizionario dei proverbi italiani / R. Schwamenthal, M. L. Straniero. – Milano: Bur, 1999. – 592 p.